

Julian Kałowski

Troska Kościoła o formację osób zakonnych - rys historyczny, geneza i charakter dokumentu "Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych"

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 35/1-2, 71-88

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JULIAN KAŁOWSKI MIC

**TROSKA KOŚCIOŁA O FORMACJĘ OSÓB ZAKONNYCH
— RYS HISTORYCZNY, GENEZA I CHARAKTER DOKUMENTU
„WSKAZANIA DOTYCZĄCE FORMACJI W INSTYTUTACH ZAKONNYCH”**

Treść: Wstęp. — 1. Troska Kościoła o formację. — 2. Historia dokumentu. — 3. Przyczyny wydania dokumentu. — 4. Charakter prawny dokumentu. — Zakończenie.

Wstęp

Kościół katolicki wciąż uczy, że poziom życia osób poświęconych Bogu przez profesję rad ewangelicznych zależy od wielorakich czynników, w tym zaś przede wszystkim od uformowania, czyli od nadania im kształtu. Bez dobrej formacji, o czym poucza historia Kościoła, szczególnie zaś historia życia zakonnego, to ostatnie stawało się mało pociągające. W takich sytuacjach konieczna okazywała się reforma, czyli powrót do pierwotnej gorliwości, ograniczenie nadmiernej swobody oraz przeciwdziałanie różnego rodzaju niebezpieczeństwom.

Należy podkreślić, że bez gruntownego przygotowania, urobienia zakonników nie ma oddziaływania na otoczenie, a tym samym ich apostołstwo staje się mało skuteczne, gdyż — jak czytamy w Kodeksie Prawa Kanonicznego — „apostołstwo wszystkich zakonników polega na świadectwie ich życia konsekrowanego, które powinni ożywiać modlitwą i pokutą”¹. Ten sam Kodeks przypomina, że „w instytutach oddanych dziełom apostołskim działalność apostołska należy do samej ich natury. Dlatego całe życie członków powinno być przepojone duchem apostołskim, a cała działalność apostołska ma być nacechowana duchem zakonnym”².

Ze względu na ciągłą aktualność zagadnień związanych z formacją zakonną z radością należy powitać wydany przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego dokument rozpoczynający się od słów *Potissimum institutioni* z 2 lutego 1990 r., poświęcony wszystkim etapom formacji w instytutach zakonnych³.

Problemy z tym związane są bardzo złożone oraz wieloaspektowe i dlatego ich omówienie wymagałoby obszernego opracowania. W niniejszym artykule — przed przystąpieniem do rozpatrywania niektórych

¹ Kan. 673 KPK/1983.

² Kan. 675 § 1 KPK/1983.

³ *Congregatio pro Institutis Vitae Consecratae et Societatibus Vitae Apostolicae, Normae directivae de institutione in religiosis institutis*, Romae 1990; Kongregacja do Spraw Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, Warszawa 1990.

kwestii natury ogólnej — zostanie zwrócona uwaga na troskę Kościoła i zakonodawców o formację w instytucjach zakonnych. Wydaje się, że takie ustawienie zagadnienia powinno pomóc w lepszym zrozumieniu kwestii omawianych w opracowaniu.

1. Troska Kościoła o formację

Od samego początku istnienia w Kościele zorganizowanej formy realizacji rad ewangelicznych, czyli życia zakonnego, szczególną troską otaczano formację. I tak już w pismach pierwszych zakonodawców, a więc św. Pachomiusza (292—346), św. Benedykta (480—543) oraz wielu innych, zwracano uwagę zarówno na przebieg próby poprzedzającej formalne przyjęcie do wspólnoty, jak i późniejsze okresy formacyjne⁴.

Według św. Pachomiusza kandydat przez jakiś czas miał pozostawać przed furtką klasztorną i tam uczyć się modlitwy oraz psalmów. Poddawano go również innym próbom oraz badano jego zdolności i ducha wyrzeczenia. Dopiero później wprowadzano kandydata do klasztoru, gdzie zmieniał szatę i był przyjmowany w poczet członków⁵.

Święty Bazyl Wielki (330—379), twórca życia zakonnego na Wschodzie, nakazywał poddawać kandydata przed przyjęciem do wspólnoty licznym próbom i udzielać mu pouczeń dotyczących nowej formy życia, a wszystko miało się odbywać w specjalnie do tego celu przeznaczonych części klasztoru. Dopiero po próbach i otrzymaniu należytej instrukcji o sprawach Bożych kandydat składał profesję, czyli śluby⁶.

Również św. Benedykt z Nursji, twórca życia zakonnego na Zachodzie, cały rozdział 58 *Reguły* poświęcił zagadnieniu formacji poprzedzającej przyjęcie w poczet członków założonej przez siebie wspólnoty. Do zakonu wolno było przyjmować tylko osoby w specjalny sposób powołane przez Boga. Nowicjuszy należało oddzielić od reszty współbraci i wyznaczyć im za przewodnika „starszego mnicha”, który czuwałby nad formacją kandydatów⁷.

Sprawą formacji — i to na każdym jej szczeblu — zajęła się również najwyższa władza Kościoła katolickiego. I tak papież Klemens V (1305—1314) na Soborze Wienneńskim polecił, aby do formacji zakonników (i to nie tylko nowicjuszy) został wyznaczony w poszczególnych klasztorach odpowiedni nauczyciel — magister (mistrz), do którego zadań należało przekazywanie wychowankom podstawowych zasad wiedzy nie tylko religijnej⁸.

⁴ J. Kałowski, *Czas trwania nowicjatu*, Prawo Kanoniczne 31 (1988) nr 1—2, s. 111.

⁵ *Reguła świętego Pachomiusza*, Starożytne reguły zakonne, opracowanie M. Starowieyski, Warszawa 1980, s. 44, n. 49.

⁶ V. Muzzarelli, *De professione religiosa a primordiis ad saec. XII*, Romae 1938, s. 70—73.

⁷ Święty Benedykt z Nursji. *Reguła, żywot*, Tyniec 1985, rozdz. 58, s. 173—174.

⁸ Clem. III. 10. c. 1.

Również papież Benedykt XII (1334—1342) w konstytucji *Redemptor noster* z 28 listopada 1336 r. skierowanej do Zakonu Braci Mniejszych⁹ polecił prowincjałom przeznaczenie pewnych domów dla nowicjuszy i poddanie ich władzy magistra. Miał on być zakonnikiem doświadczonym, dojrzałym duchowo, pobożnym, dyskretnym etc. Do jego obowiązków należało sprawowanie pieczy nad nowicjuszami, pouczanie ich o sprawach Bożych, zachęcanie do zachowania czystości serca i ciała oraz wykładanie im zasad życia zakonnego. Przede wszystkim zaś powinien on sam żyć duchem instytutu¹⁰. Nowicjuszom z kolei zabroniono odbywania studiów oraz utrzymywania kontaktów nie tylko z osobami spoza klasztoru, ale i z niego samego¹¹.

Papież Benedykt XII polecił w omawianej konstytucji, by młodym profesom, a więc juniorystom (*professis quoque iuvenibus*), którzy nie ukończyli jeszcze dwudziestego piątego roku życia, wyznaczyć również odpowiedniego mistrza, który czuwałby ustawicznie nad ich postępowaniem, formował ich obyczaj, uczył pokory oraz nakłaniał do zachowywania obserwancji zakonnej¹².

Szczegółowe wytyczne odnoszące się przede wszystkim do formacji konwersów, czyli braci laików (świeckich), przed wstąpieniem przez nich do nowicjatu, tj. w okresie poprzedzającym obłóczyny, oraz do wychowania młodych profesów (juniorystów) zawarte są w konstytucji papieża Klemensa VIII *Cum ad regularem* z 19 marca 1603 roku¹³. Papież postanowił, że zanim konwersi zostaną dopuszczeni do obłóczyn, powinni być przez specjalnie wyznaczonych do tego zakonników pouczeni o regule, konstytucjach, ślubach oraz innych sprawach związanych z życiem zakonnym¹⁴. Przełożonym polecono najdokładniej jak to było możli-

⁹ Benedictus XII, Const. ap. *Redemptor noster*, diei 28 novembris 1336, ad Ordinem Fratrum Minorum, Enchiridion de statibus perfectionis. Documenta Ecclesiae sodalibus instituendis, Romae 1949, n. 71.

¹⁰ Tamże: „Circa salubrem quoque novitiorum et iuvenum dicti Ordinis informationem statuimus et mandamus inviolabiliter observandum, quod quilibet provincialis minister, vel eius locumtenens annuatim in tabula diffinitionis sui provincialis capituli de diffinitorum consilio certos conventus in sua provincia deputet, in quibus omnes novitii eiusdem provinciae debeant commorari; et in quolibet illorum conventuum magistrum novitiorum assignet unum in eadem religione probatum, maturum, devotum, providum et discretum, qui huiusmodi novitiorum continuam curam gerat, viam Dei ipsos doceat, saepe et pure eos confiteri faciat, et ad servandam cordis et corporis puritatem informet, mores et observantias eiusdem religionis eis verbo et exemplo demonstret”.

¹¹ Tamże: „Huiusmodi autem novitiatu sive probationis tempore studio scholastico non intendant, sed divinum addiscentes officium...”.

¹² Tamże: „Professis quoque iuvenibus, qui aetatis suae annum vigesimum quintum nondum attingerit, simili modo per ipsum ministrum alius magister idoneus deputetur, qui super eorum vita continue et diligenter invigilet, eos moribus instruat, ab insolentia compescat et retrahat, et ad regularem observantiam instanter inducat”.

¹³ Clemens VIII, const. *Cum ad regularem*, 19 mart. 1603, Codicis Iuris Canonici fontes, cura P. Gasparri, vol. I, Romae 1947, n. 189.

¹⁴ Tamże, § 6: „Provideant quoque, ut omnes etiam Conversi recipiendi,

we sprawdzić motywy skłaniające kandydata do wstąpienia do zakonu¹⁵.

W konstytucji *Cum ad regularem* papież sformułował bardzo szczegółowe wytyczne. A zatem przed rozpoczęciem nowicjatu nowicjusze mieli obowiązek odprawienia spowiedzi generalnej, należało ich również oddzielić od profesów, a każdy powinien w miarę możliwości mieć własną celę do spania. Dwa razy w ciągu dnia mieli odprawiać rozmyślanie, zaś dwa razy w tygodniu odbywać dłuższy spacer i to poza terenem klasztoru, rekreacja natomiast miała się odbywać w odpowiednio odizolowanym ogrodzie. Na prowadzenie lekcji i wygłaszanie konferencji należało przeznaczyć oddzielne pomieszczenia¹⁶.

Całkowitą opiekę nad nowicjatem i nowicjuszami powierzono magistrowi (mistrzowi). Do jego zadań należały: zaprawianie nowicjuszy do zachowywania karności zakonnej, wyjaśnianie im wartości i znaczenia powołania, pouczanie o istocie i obowiązkach wynikających ze ślubów, uczenie sposobów modlitwy myślniej oraz ustnej, a także pokonywania złych skłonności i wad. Magister miał również uczyć umartwiania, postów, biczowań, pouczać o obowiązku przystępowania do sakramentu pokuty przynajmniej dwukrotnym w miesiącu¹⁷. Mistrz nowicjatu w razie konieczności mógł wyznaczyć jednego z nowicjuszy do załatwiania spraw mniej ważnych, praca jednak musiała się odbywać pod kierunkiem mistrza lub jego socjusza i wewnątrz nowicjatu¹⁸. Również i bracia konwersi w zakresie formacji duchowej i zajęć fizycznych zawsze powinni podlegać mistrzowi¹⁹.

Należy zaznaczyć, że konstytucja *Cum ad regularem* poleciła wprowadzenie okresu junioratu, czyli dalszej formacji już po zakończeniu nowicjatu, przy czym zgodnie z ówczesnym stanem prawnym po zakończeniu nowicjatu składano profesję wieczystą.

priusquam ad habitum regularem admittantur, ab iis quibus munus hoc incumbit, de regula quam professuri sunt, tribus votis essentialibus, statuque Regulari, et aliis cuiusque Ordinis peculiaribus institutis et Constitutionibus diligenter instruantur..."

¹⁵ Tamże, § 5: „Demum Superiores diligenter exquirant, quo spiritu, qua mente, ac voluntate id regularis vitae genus elegerint, quem sibi finem proposuerint, num zelo melioris frugis, ac perfectioris vitae, et ut Deo liberius famulari possint, an potius levitate, vel humano aliquo affectu, aut inordinato animi motu ducantur, et an eorum parentes ope, et subsidio ipsorum indigentes destituantur”.

¹⁶ Tamże, § 7—8.

¹⁷ Tamże, § 9: „Habeat etiam Magister plenam, et absolutam potestatem circa Novitiorum institutionem, ac Novitiatu regimen, ita ut in illis nemini (Visitatoribus, ac Superioribus maioribus, vel etiam localibus exceptis) quovis colore se ingerere liceat. Curam adhibeat diligentem, ut Novitii omnes in regulari disciplina sedulo exercentur, agnoscantque praecipue divinae, qua digni facti sunt, vocationis praestantiam et excellentiam, quae vera sint, atque perfecta votorum solemnium, et quam necessaria cuiusque Ordinis Constitutionum observantia...”

¹⁸ Tamże, § 14.

¹⁹ Tamże, § 15.

Aby młodzi profesii (tzn. byli nowicjusze) jako ci, którzy zostali zaliczeni do grona *professorum* (juniorystów), mogli utwierdzać się w karności i życiu zakonnym, konstytucja zobowiązywała ich do odbycia w specjalnych konwentach albo klasztorach drugiego roku nowicjatu, czyli *professorium*²⁰. W tym czasie powinni być odizolowani zarówno od nowicjuszy, jak i starszych profesów²¹, gdyby zaś jakiś konwent lub klasztor nie mógł zapewnić utrzymania neoprofeso (juniorystom), wówczas należało ich przenieść do innego klasztoru²². Obowiązek ów nie dotyczył jedynie tych instytutów zakonnych, w których na mocy przepisów konstytucji lub innych specjalnych postanowień neoprofesi byli zobowiązani do dłuższego przebywania w domu nowicjackim oraz do zachowywania surowszej obserwancji zakonnej²³. Należy zaznaczyć także, iż według omawianej konstytucji neoprofesi nie mogli wykonywać odpowiedzialnych zadań ani wypełniać jakichkolwiek obowiązków poza klasztorem²⁴.

Benedykt XIII (1724—1730) z kolei w konstytucji *In supremo* z 17 września 1725 r., skierowanej do członków Zakonu Świętego Jana Bożego, czyli Bonifratrów, zarządził, by neoprofesi bezpośrednio po złożeniu ślubów zakonnych przebywali przez rok w klasztorach zwanych profesoriami, czyli przeznaczonych dla młodych profesów (juniorystów), i pozostawali pod władzą mistrza, który miał za zadanie utwierdzać młodych zakonników w powołaniu²⁵. Według konstytucji *In supremo* neoprofesi zakonu Świętego Jana Bożego — ale odnosiło się to również do innych zakonników — nie mogli być pod żadnym pozorem umieszczani poza *professorium*²⁶.

Sprawą formacji zakonnej na różnych jej etapach miał się zająć Sobór Watykański I (1869—1870), o czym świadczą przygotowane schematy,

²⁰ Tamże, § 20: „Ut autem Novitii iam Professorum numerum (sicut prae-mittitur), recepti, melius in bono spiritu, regularisque disciplinae observantia stabiliantur, et confirmentur, mandatur, ut statim post professionem emissam, si in Conventibus, aut Monasteriis pro Novitiatibus assignatis locus aderit secundi Novitiatus, sive Professorii, ab ea, quae Novitiorum est, atque antiquorum Professorum habitatione distinctus, et segregatus, ibi collocentur, si Monasterium, aut Conventus eos alere queat, sin minus, in alium commodiorem Conventum, aut Monasterium transferantur, in quo is locus cum requisitis ad Novitiatum supranarratis reperitur, vel accomodetur, aut de novo construatur”.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ Tamże: „Ab hoc tamen illae Religiones excipiuntur, quae suarum Constitutionum, seu institutorum vigore, maioris temporis cursu novos professos intra Novitiatum detinere consuescunt, quibus in hac parte non derogatur...”.

²⁴ Tamże.

²⁵ Benedictus XIII, Const. ap. *In supremo*, diei 17 septembris 1725, ad Ordinem S. Joannis Dei, Enchiridion de statibus perfectionis, n. 167, § 3: „Recenter autem professi, per totum immediate insequentem annum collocentur in domibus seu conventibus, quibus adsunt professoria, vel in futurum erigentur, ut ibi segregati, ac sub disciplina magistri ad eos regendos et instruendos specialiter deputandi degentes, regulas novitiatus omnino servent, quo in suscepto religionis spiritu magis confirmentur...”

²⁶ Tamże.

które jednak ze względów politycznych nie stały się tematem obrad²⁷. W schemacie konstytucji o zakonnikach podkreślono, że do wzrostu dyscypliny i rozwoju życia zakonnego nic nie jest tak konieczne, jak ustawiczne i dobre formowanie nowicjuszy oraz doświadczanie ich powołania do życia zakonnego. Dlatego też wskazania Soboru Watykańskiego I przygotowane pod obrady podkreślają konieczność czuwania przez przełożonych zakonnych nad formacją nowicjuszy²⁸.

W schemacie powiedziano, aby nowicjat odbywał się w domach zakonnych prawnie erygowanych²⁹, w miejscu oddzielnym od części zamieszkiwanej przez profesów. Formacją nowicjuszy mogli się zajmować tylko magister i jego socjusz, obaj będący dobrymi zakonnikami³⁰.

W omawianym projekcie Soboru Watykańskiego I zwrócono także uwagę na formację neoprofesorów. Zobowiązano przełożonych — i to pod ciężką odpowiedzialnością w sumieniu — do zatroszczenia się o to, by młodzi profesii oraz studenci w celu umocnienia się w karności zakonnej i ugruntowania w powołaniu byli umieszczani w domach przeznaczonych do dalszej formacji, zwanych *domus professorii*³¹.

Troska Stolicy Apostolskiej o formację osób zakonnych stale się zwiększała. Jej przejawem był również dekret *Sacrosancta Dei Ecclesia* wydany 1 stycznia 1911 roku przez Kongregację dla Spraw Zakonnych, dotyczący konwersów i uwzględniający problem formacji³². Dokument ten formułuje zawsze aktualne praktyczne wskazania. I tak według niego wychowania nowicjuszy nie należy rozpoczynać od spraw wysoko nadprzyrodzonych, lecz najpierw trzeba wyrobić w nich podkład naturalny, czyli ukształtować cnoty ludzkie. Z tej racji powinno się rozpoczynać od zasad dobrego wychowania, a więc od uczenia sposobu postępowania, udzielania odpowiedzi, odpowiedniej postawy ciała, a także starannego wyglądu zewnętrznego, gdyż — jak zaznacza dekret — niedbalstwo często jest odbiciem nieuporządkowanego wnętrza³³. Według analizowanego

²⁷ Super novitiatu et novitiorum ac neo-professorum institutione (*Schema Constitutionum de Regularibus*, n. 6, c. VII), Enchiridion de statibus perfectionis, n. 220.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże: „Ut autem neo-professi ac studentes in regulari observantia et disciplina confirmentur, eorumque vocationis spiritus non tepescat, ipsi quoque in domibus professorii ac studiorum peculiarem, sedulam, diligentemque religiosae vitae...”

³² S. C. de Religiosis, decr. 1 ian. 1911, Codicis Iuris Canonici Fontes, cura P. Gasparri, vol. VI, Typis Polyglottis Vaticanis 1962, n. 4407.

³³ Tamże: „Saepe ab ipsa civili educatione initium ducendum est; quum inferioris soleant esse fortunae qui Laicorum numero petunt adscribi. Inurbanitas in agendi modis, in responsionibus dandis, in incensu, in ipsa corporis sumenda refectio, erit paulatim, sed omnino, evellenda. Sordidi habitus, quos sibi non amor humilitatis et contemptus mundi sollicite elegit, sed rudis negligentia foedavit, non olent spiritum Christi, ideoque non semper bene de iis, quorum corpora tegunt, annuntiant...”

dekretu praktykowanie w życiu codziennym zasad dobrego wychowania przyczynia się do wyrobienia delikatności, a co za tym idzie — i do postępu duchowego, dopiero bowiem po ukształtowaniu cnót naturalnych, czyli ludzkich, można budować świętość³⁴.

Dekret *Sacrosancta Dei Ecclesia* polecił również, by przełożeni, formatorzy oraz inne osoby odpowiedzialne za formację konwersów wyjaśniały im zasady wiary chrześcijańskiej, wygłaszały do nich konferencje, a także udzielały nauk dotyczących ślubów zakonnych, sposobów odprawiania rozmyślania i innych modlitw, wartości i zasług wynikających z wykonywanej pracy fizycznej, aby pouczyły konwersów o nabożeństwie do Najświętszej Bożej Rodzicielki, potrzebie świadczenia sobie wzajemnej pomocy etc.³⁵

Również i Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. kwestiom związanym z formacją zakonną poświęcił wiele kanonów, w których zamieścił wytyczne odnoszące się do omawianego zagadnienia³⁶.

Przejawem troski Kościoła o formację konwersów jest list papieża Piusa XI (1922—1939) *Unigenitus Filius Dei*, skierowany do najwyższych przełożonych zakonów męskich, z 19 marca 1924 roku³⁷, w którym czytamy: „Cięży na was (...) poważny obowiązek ze względu na braci konwersów; powinniście czuwać nad tym, ażeby zarówno przez czas probacji, jak i przez całe życie nie brakowało im pomocy duchowych (...) Zwłaszcza niech nie zaniedbują przełożeni udzielać sami braciom konwersom wykładu głównych prawd wiary albo niech to polecają odpowiednim i zdolnym kapłanom”³⁸.

Na temat wychowawców oraz sposobu przekazywania przez nich zasad życia chrześcijańskiego i zakonnego Piusa XI pisał: „Co do tych, którzy mają obowiązek nauczania i wychowania młodzieży, będą baczylsi, by się nie dać unieść nadmiernej gorliwości w nauczaniu rzeczy skądinąd pożytecznych do tego stopnia, iżby zaniedbali się w gruntownym urobieniu religijnym. Gdyby to miało miejsce, uczniowie mieliby wszystko inne, ale nie to, co jest najpotrzebniejsze, tj. wiedzę religijną. Ci, którzy są jej pozbawieni, pozbawieni są najpiękniejszej ozdoby i żyją w kompletnej nędzy (...). Potwierdza to św. Bonawentura. Ostatecznym celem wszystkich nauk jest ugruntowanie wiary, uczenie Boga oraz danie podstaw moralności”³⁹.

O tym, jaką Stolica Apostolska przykładała wagę do sprawy formacji zakonnej, świadczy również fakt, że 24 stycznia 1944 roku Kongregacja do Spraw Zakonnych na podstawie dekretu *Quo efficacius* powołała spe-

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże.

³⁶ Por. Kan. 540 § 1; 559 § 1—3; 560—565; 587—591 KPK/1917.

³⁷ Pius XI, Epist. *Unigenitus Dei Filius*, 19 Martii 1924, *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae, collegit, digessit notisque ornavit X. Ochoa*, vol. I, Roma 1966, n. 582.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

cialną komisję, której powierzono opracowanie programu wychowania i kształcenia zakonników. Do zadań owej komisji należało także czuwanie nad realizacją ustaleń formacyjnych uchwalonych przez przełożonych i różnego szczebla organa kolegialne (kapituły) ⁴⁰.

Ukazując troskę Kościoła katolickiego o formację osób zakonnych, nie można nie wspomnieć o słynnym międzynarodowym Kongresie Stanów Doskonałości, obradującym w Rzymie w dniach 26 listopada — 8 grudnia 1950 roku ⁴¹. Z lektury akt kongresowych wynika, że pewne sprawy wychowawcze, o których zwykło się mówić jako o nowych, dostrzeżonych dopiero przez Sobór Watykański II lub późniejsze wytyczne, były znane i rozstrzygane dużo wcześniej. O tym, z jaką dokładnością analizowano podczas Kongresu problem formacji zakonnej pojmowanej szeroko, świadczy fakt, że sprawie tej poświęcono aż 298 stron ⁴².

W kilkanaście lat później w dekrecie o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* ⁴³, wydanym przez Sobór Watykański II, przedstawiono w ogólnych zarysach sprawę formacji. Zagadnieniu temu wiele uwagi poświęcili również Paweł VI i Jan Paweł II ⁴⁴. Pierwszym natomiast dokumentem wydanym po Soborze Watykańskim II, a traktującym w całości o formacji — chociaż tylko w odniesieniu do postulatu i nowicjatu — była instrukcja o odnowie formacji zakonnej *Renovationis causam* z 6 stycznia 1969 r., promulgowana przez Kongregację Zakonów i Instytutów Świeckich ⁴⁵.

Spośród innych aktów prawnych wydanych przez Stolicę Apostolską — nie poświęconych wprawdzie w sposób bezpośredni formacji zakonnej, lecz nawiązujących do różnych aspektów tego zagadnienia — należy wymienić przede wszystkim takie dokumenty, jak: *Wytyczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami Mutuae relationes* z 14 maja 1978 r. Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacji Biskupów ⁴⁶, *Zakony i promocja ludzka* ⁴⁷ oraz *Istotne elementy*

⁴⁰ Sacra Congregatio de Religiosis, *Decretum Quo efficacius*, diei 24 Ianuarii 1944, *Enchiridion de statibus perfectionis*, n. 381.

⁴¹ *Acta et documenta Congressus Generalis de Statibus Perfectionis*, vol. I—IV, Romae 1952.

⁴² Tamże, vol. I, s. 524—822.

⁴³ Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, n. 18.

⁴⁴ Por. Kongregacja do spraw Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych*, s. 3, przypis 4—5.

⁴⁵ Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich, Instrukcja o odnowie formacji zakonnej, *Renovationis causam*, 6 stycznia 1969 r., Paweł VI, Charyzmat życia zakonnego. Przemówienia i dokumenty, Poznań—Warszawa 1974, s. 263—282.

⁴⁶ Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich oraz Kongregacja Biskupów. *Wytyczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami Mutuae relationes*, 14 maja 1978, Jan Paweł II, O życiu zakonnym, Poznań—Warszawa 1984, s. 333—373.

⁴⁷ Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich, *Zakony i promocja ludzka* (bez daty wydania 1980), Jan Paweł II, O życiu zakonnym, s. 374—400.

nauczania Kościoła na temat życia konsekrowanego w zastosowaniu do instytutów oddających się pracy apostołskiej z 31 maja 1983 r.⁴⁸

2. Historia dokumentu

Dokument promulgowany 2 lutego 1990 roku przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego — podobnie jak i inne akty ustawodawcze Stolicy Apostolskiej — powstał podwoli. Już Sobór Watykański II w dekreście o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* zwrócił uwagę na pięć aspektów formacji zakonnej⁴⁹:

- formację profesów czasowych,
- zapoznanie ich z aktualnymi problemami środowiska, w którym zakonnicy mają podjąć pracę,
- harmonijne powiązanie różnych elementów formacji przyczyniających się do jedności życia zakonnego,
- formację permanentną,
- wybór i przygotowanie dobrej kadry formatorów⁵⁰.

Motu proprio papieża Pawła VI *Ecclesiae sanctae*, promulgowane 6 sierpnia 1966 r.⁵¹, dodało do numeru 18 dekretu soborowego *Perfectae caritatis* nowe elementy, które należy wziąć pod uwagę przy formacji zakonnej. Oto one:

1. Trzeba uwzględnić charakter właściwy każdemu instytutowi i oprzeć się na doświadczeniu owego instytutu⁵².

2. Formacja powinna dokładnie przestrzegać wytycznych dekretu Soboru Watykańskiego II o formacji kapłańskiej *Optatam totius*, dostosowując go do charakteru własnego instytutu⁵³.

3. Po zakończeniu nowicjatu formację należy przedłużyć na cały okres trwania ślubów czasowych⁵⁴.

4. Kształcenie powinno się odbywać w odpowiednio przystosowanych domach zakonnych i oprócz zajęć teoretycznych uwzględniać prace oraz obowiązki członków danego instytutu, a to wszystko „celem zaprawy stosownie do charakteru i okoliczności właściwych każdemu instytutowi tak, by stopniowo wdrażać ich (tj. zakonników — J. K.) do życia, jakie później mają prowadzić”⁵⁵.

⁴⁸ Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich, 31 maja 1983, Jan Paweł II, *O życiu zakonnym*, s. 419—455.

⁴⁹ N. 18.

⁵⁰ Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, n. 18; Por. J. Bonfils, *Genese du document*, Informations SCRIS 1990, n. 1—2, s. 249.

⁵¹ Paweł VI, Motu proprio *Ecclesiae sanctae*, 6 sierpnia 1966, Paweł VI, *Charyzmat życia zakonnego*, s. 216—231.

⁵² Tamże, n. 33.

⁵³ Tamże, n. 34.

⁵⁴ Tamże, n. 35.

⁵⁵ Tamże, n. 36.

5. Instytuty mogą współpracować ze sobą w dziedzinie formacji, ale zawsze z uwzględnieniem charakteru i zadań poszczególnych wspólnot realizujących rady ewangeliczne⁵⁶.

6. Dopiero po przeprowadzeniu stosownych eksperymentów odpowiednia władza instytutu powinna zredagować własne wytyczne odnoszące się do formacji członków⁵⁷.

Omawiając genezę dokumentu *Potissimum institutioni*, należy przypomnieć, że najstarszy tekst wskazań Kongregacji dotyczących formacji przygotowany był już 28 października 1969 r., a więc zaledwie w kilka miesięcy po promulgowaniu instrukcji *Renovationis causam*⁵⁸. Biuro Prawne Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich powołało jednocześnie specjalną komisję składającą się z sześciu wyższych przełożonych, której zadaniem było opracowanie nowego dokumentu o formacji⁵⁹. Biuro zadecydowało także, by przedłożyć Kardynałowi Prefektowi Kongregacji *pro memoria* z najważniejszymi zagadnieniami dotyczącymi formacji, uwzględniającymi wytyczne zamieszczone w motu proprio *Ecclesiae sanctae* n. 33—38⁶⁰.

Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich wystosowała 6 grudnia 1969 r. do o. P. Arrupe, przełożonego generalnego Towarzystwa Jezusowego, będącego jednocześnie przewodniczącym Rzymskiej Unii Wyższych Przełożonych, pismo z prośbą o opracowanie *Ratio fundamentalis institutionis religiosae*. Do listu został dołączony roboczy plan sporządzony na ośmiu stronach⁶¹.

Obie Unie — Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich oraz Żeńskich — rozpoczęły wkrótce szeroko zakrojone konsultacje. Rozesłano osiemset formularzy obejmujących kwestionariusz główny składający się z 56 pytań i dwa kwestionariusze drugorzędne, z których jeden dotyczył eksperymentów już zrealizowanych, drugi natomiast zaadresowano do młodych aspirantów życia zakonnego⁶².

Na główny kwestionariusz wpłynęło 550 odpowiedzi przedstawicieli 450 instytutów lub Konferencji Wyższych Przełożonych, na kwestionariusz zaś drugorzędny — 128. Najmniej odpowiedzi nadesłali natomiast młodszy aspiranci życia zakonnego, gdyż tylko 17⁶³. Z odpowiedzi udzielonych na pytania kwestionariusza głównego, po odpowiednim ich przeredagowaniu, uszeregowaniu i tematycznym uporządkowaniu, sporządzono 38.000 fiszek⁶⁴.

W 1973 r. komisja ekspertów złożona z 23 osób (w tym 15 zakonników i 8 zakonnicy), podzielona na 6 grup, opracowała nadesłane materiały,

⁵⁶ Tamże, n. 37.

⁵⁷ Tamże, n. 38.

⁵⁸ J. Bonfils, s. 250.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Tamże.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże.

które zgrupowane zostały w 5 tomach. 1 października 1974 r. Kongregacja powołała komisję do spraw formacji, powierzając jej przygotowanie dokumentu, który nie tylko zastąpiłby instrukcję *Renovationis causam*, ale i zintegrował ją⁶⁵. Zaproponowano zarazem, by mający się ukazać dokument składał się z dwóch części, tj. doktrynalnej i normatywnej, z zaznaczeniem, że normy powinny być krótkie i ogólne⁶⁶.

Na posiedzeniu komisji, które odbyło się 8 marca 1975 r., wyłoniono siedmiu redaktorów mających za zadanie zredagowanie schematu dokumentu. Należeli do nich: Dezza SJ, R. Voillaume, przełożony małych braci, E. Vigano SDB, P. Molinari SJ, Abellan SJ, brat R. Lavoie FSG oraz siostry F. de Jaeger SCJ i F. Butler⁶⁷. Na początku 1976 r. został oficjalnie mianowany 4-osobowy zespół redakcyjny, w skład którego weszli: P. Molinari, J. Aubry oraz siostry F. de Jaeger i I. Oliveira. Na zespole tym spoczywała cała dalsza praca redakcyjna⁶⁸.

W dniach 9—11 listopada 1976 r. odbyła się sesja plenarna Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich poświęcona formacji ciągłej, podczas której przygotowano część materiałów dla redagowanego dokumentu⁶⁹. Z sesji tej nie podano do publicznej wiadomości żadnej podjętej tam decyzji.

18 grudnia 1980 r. prefekt Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich przedłożył papieżowi do zatwierdzenia opracowany w całości dokument dotyczący formacji zakonnej⁷⁰. W odpowiedzi Sekretarz Stanu, kardynał Augustyn Casaroli, poinformował, że jest życzeniem papieża, aby poczekać z promulgacją dokumentu do chwili publikacji nowego *Kodeksu Prawa Kanonicznego*, co nastąpiło 25 stycznia 1983 r.⁷¹

Wobec takiego stanu rzeczy redaktorzy gotowego już dokumentu o formacji zakonnej zostali zobowiązani do nowej pracy⁷². 25 stycznia 1984 r. Kongregacja podjęła decyzję, by projekt dokumentu uzgodnić z wytycznymi *Kodeksu Prawa Kanonicznego* oraz położyć szczególny nacisk nie na same tylko osoby zajmujące się formacją, lecz przede wszystkim na wspólnotę, przełożonych, czyli osoby odpowiedzialne, oraz na rolę i znaczenie Kościoła. Chodziło głównie o zwrócenie uwagi na to, by całą formację mocno oprzeć na nauce Kościoła katolickiego i na umiłowaniu go⁷³.

Dnia 26 maja 1986 r. Kongres Kongregacji dokładnie przeanalizował tekst instrukcji sporządzony przez zespół redakcyjny utworzony w 1984 r. Tekstu nie przyjęto, lecz powołano nową komisję pod przewodnictwem

⁶⁵ Tamże, s. 250—251.

⁶⁶ Tamże, s. 251.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Tamże.

⁷² Tamże.

⁷³ Tamże.

podsekretarza Kongregacji⁷⁴. Komisja ta 9 czerwca 1986 r. postanowiła ponownie skonsultować się z niektórymi przełożonymi instytutów męskich i żeńskich⁷⁵. Owocem tych działań były nadesłane do Kongregacji odpowiedzi w ogólnej liczbie 47, spośród których 16 pochodziło od instytutów kontemplacyjnych, 15 — apostołskich i 16 od instytutów zakonnych podlegających Kongregacji Rozkrzewiania Wiary, czyli Ewangelizacji Narodów⁷⁶.

W dniu 2 marca 1987 r. dokonano syntezy nadesłanych odpowiedzi i ujawniono, że treść ich koncentrowała się wokół następujących zagadnień:

- oczekiwania i pragnienia dotyczące opracowywanego dokumentu,
- trudności napotymane w procesie formacji,
- trudności wynikające ze stosowania Kodeksu,
- sugestie dotyczące różnych etapów formacji⁷⁷.

25 maja 1987 r. zebrała się na swoim ostatnim posiedzeniu komisja, w listopadzie natomiast pracę nad nową redakcją tekstu powierzono redaktorowi wyłonionemu przez Kongregację. W międzyczasie przełożeni Dykasterii wysunęli uwagi i propozycje dotyczące celowości i natury dokumentu⁷⁸. Celem tych propozycji nie było sporządzenie gotowego dokumentu, lecz tylko jego schematu, który powinien stanowić podstawę, czyli *instrumentum laboris* dla sesji plenarnej. Ponadto zdecydowano, że dokument należy zredagować w takiej formie, by można go było wysłać zarówno przełożonym wyższym, jak i osobom odpowiedzialnym za formację⁷⁹.

11 grudnia 1987 r. podczas posiedzenia Kongresu Kongregacji redaktor zapoznał uczestników z projektem dokumentu liczącym 44 strony, na który naniesiono szereg poprawek. Tekst ten miał stanowić podstawę do dalszej dyskusji⁸⁰. 15 stycznia 1988 r. Kongres Kongregacji ponownie przeanalizował projekt dokumentu oraz dokonał syntezy poprawek zaproponowanych 11 grudnia 1987 r.⁸¹ Zaproponowano wówczas również schemat dokumentu jako *instrumentum laboris* dla sesji plenarnej, ale pod warunkiem dokonania dalszej syntezy poprawek. Kongres zdecydował jednocześnie, że dokonana synteza poprawek powinna być przedłożona do rozpatrzenia konsultorom⁸².

Dnia 15 lutego główny redaktor zakończył przygotowywanie wersji tekstu poprawionego i ulepszanego, o czym powiadomiono konsultorów, którzy w liczbie 15 (dwóch nieobecnych nadesłało sporządzone na piśmie

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ Tamże, s. 252.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ Tamże.

⁸¹ Tamże.

⁸² Tamże.

vota) zebrali się 2 marca 1988 r. w siedzibie Kongregacji⁸³. Wszystkich uwag konsultorów było 105 stron, z czego sporządzono później 13 stron syntezy⁸⁴.

26 kwietnia 1988 r. Kongres Kongregacji poprosił redaktora o przygotowanie nowej redakcji dokumentu, który powinien zawierać uwagi poczynione przez konsultorów⁸⁵. Według Kongresu ostateczną redakcję należało sporządzić w oparciu o poruszone uprzednio kwestie oraz postulaty zgłaszane zarówno w trakcie dyskusji na forum Kongresu, jak i w gronie konsultorów⁸⁶.

Nowy tekst — gotowy 1 czerwca 1988 r. — badali następnie dwaj konsultorzy, tj. Jesus Castellano OCD i Valesio De Paolis CS, których uwagi pozwoliły opracować kolejny tekst, noszący datę 2 czerwca 1988 r. Ten ostatni przekazano członkom sesji plenarnej obradującej w dniach 29 listopada — 2 grudnia 1988 r., w skład której wchodziło 40 osób⁸⁷. Uczestnicy sesji plenarnej przedłożyli swoje uwagi w postaci 27 stron daktylografii. Trzech spośród nich wyznaczono na ponensów, czyli relatorów. Kardynał C. M. Martini miał za zadanie przedstawić kwestie dotyczące formacji zakonnej, biskup Rivera Damas — kwestie związane z formacją permanentną, a P. H. Kolvenbach — problemy formacji wstępnej⁸⁸.

Sesja plenarna zdecydowała też o treści dokumentu, tytule i charakterze (naturze) oraz jego publikacji. Kongres ustalił również kryteria, którymi powinien kierować się redaktor opracowujący nową wersję dokumentu⁸⁹. Zdecydowano także, iż sporządzając nową redakcję dokumentu należy uwzględnić modyfikacje zaproponowane przez ponensów oraz trzymać się ustaleń dokonanych podczas sesji plenarnej, zwłaszcza zaś ściśle stosować ujęcie teologiczne o konsekracji zakonnej w pierwszym rozdziale przyszłej instrukcji⁹⁰. Kongres oddalił jednocześnie te poprawki, które były sprzeczne z ogólną problematyką dokumentu i których nie przyjęto na sesji plenarnej⁹¹.

15 lutego 1989 r. wyłoniono komisję, która miała za zadanie ustalenie ostatecznej wersji tekstu z obowiązkiem przedłożenia go dwóm konsultorom. Prace te dały nowy tekst dokumentu (datowany 13 marca 1989 r.), przesłany następnie każdemu z członków sesji plenarnej Kongregacji do ostatecznej aprobaty⁹².

Odpowiedzi nadeszły pod koniec czerwca. Na początku lipca było już możliwe sporządzenie ostatecznej wersji tekstu, który przesłano papie-

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Tamże, s. 253.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ Tamże.

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ Tamże, s. 254.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ Tamże.

⁹² Tamże.

zowi 11 września 1989 r.⁹³ Dnia 10 listopada 1989 r. papież zaaprobował dokument i polecił go promulgować. 2 lutego 1990 r. dokument został podpisany przez kardynała prefekta J. Hamera OP i arcybiskupa V. Fagiolo, sekretarza Kongregacji, a opublikowany 13 marca 1990 r. w Biurze Prasowym Stolicy Apostolskiej⁹⁴.

Trzeba zauważyć, że omawiany dokument przygotowywało od 1975 do 1988 r. 11 redaktorów, a ostateczny tekst poprzedziło wiele kolejnych wersji⁹⁵.

3. Przyczyny wydania dokumentu

W historii instytutów życia zakonnego, o czym już wspomniano wyżej, dużo się mówiło i mówi o problemie formacji. Świadczą o tym między innymi różnego rodzaju sympozja i konferencje poświęcone owemu zagadnieniu⁹⁶. Przeprowadzone w ubiegłych latach dyskusje wiązały się głównie ze smutnymi doświadczeniami okresu posoborowego. W omawianych latach w sposób nagły spadła liczba powołań, szczególnie do instytutów zakonnych o charakterze czynnym, nasiliły się również wystąpienia z instytutów oraz w sposób mało przemyślany i szybko wprowadzano nowe metody wychowawcze, które zrywały z tradycją poszczególnych instytutów i zmierzały nie tyle do uformowania kandydatów i członków, ile do ich unowocześnienia. Trzeba zauważyć, że kryzys życia zakonnego, zarysowujący się w okresie posoborowym, miał według niektórych znawców tego zagadnienia podłoże między innymi w tym, że brakowało należytej formacji⁹⁷.

Smutne doświadczenia omawianego okresu, szybko zmieniające się warunki życia, a także oczekiwania przełożonych instytutów życia konsekrowanego stworzyły potrzebę opracowania i promulgowania przez Stolicę Apostolską konkretnych wskazań dotyczących formacji zakonnej. Dokument opublikowany 2 lutego 1990 r. przez Kongregację Instytutów

⁹³ Tamże.

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ Por. *La formazione permanente interpella gli istituti religiosi*, Torino 1976; E. Gambari, *L'aggiornamento della formazione alla vita religiosa. Testo e commento all'Istruzione „Renovationis causam”* del 6 gennaio 1969, Roma 1969; *Formazione alla vita religiosa apostolica*, Milano 1982; *Formazione alla vita religiosa dal noviziato alla professione perpetua*, Roma 1983; *Unità di vita e formazione religiosa*, Roma 1986; *La formazione permanente nella vita religiosa*, Roma 1987; G. Accornero, *La formazione alla vita religiosa negli istituti femminili di voti semplici secondo la legislazione postconciliare*, Roma 1981; *De institutione ad vitam religiosam ducendam iuxta instructionem „Renovationis causam”*, Roma 1969; *La formazione dei religiosi verso il futuro della Chiesa e della Società*, Roma 1991; *I protagonisti della formazione alla luce del documento „Potissimum institutioni”*, Roma 1991; *La preparazione al noviziato*, Roma 1990.

⁹⁷ G. Zirilli, *La formazione dei membri degli istituti di vita consacrata*, w: *Lo stato giuridico dei consacrati per la professione dei consigli evangelici*, Città del Vaticano 1985, s. 139, 141.

Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, długo oczekiwany i często zapowiadany, wydano również i dlatego, że — jak zaznacza Kongregacja — wiele osób o niego prosiło: „Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego — czytamy we wstępie — uważa za pożyteczne, a nawet konieczne, przedstawienie niniejszego dokumentu wyższym przełożonym instytutów zakonnych oraz ich braciom i siostram zajmujących się formacją, także mniszkom i mnichom oraz wszystkim, którzy o taki dokument prosili”⁹⁸.

Motywem skłaniającym Kongregację do wydania omawianego dokumentu było również i to, że do jej obowiązków — zgodnie z Konstytucją *Pastor bonus* Jana Pawła II z 20 listopada 1988 r.⁹⁹ — należy czuwanie nad rozwojem zatwierdzonych już form życia konsekrowanego i kierowanie praktyką rad ewangelicznych¹⁰⁰. Kongregacja ma również udzielać instytutom życia konsekrowanego wskazań pomocnych w opracowywaniu własnych zasad formacyjnych, do czego zobowiązuje je *Kodeks Prawa Kanonicznego*¹⁰¹.

W konstytucji dogmatycznej Kościoła *Lumen gentium* stwierdzono, co następuje: „Skoro zadaniem hierarchii kościelnej jest paść Lud Boży i prowadzić go na pastwiska najobfitsze (por. Ez 34, 14), przeto do niej również należy mądre kierowanie przez swoje ustawy praktyką rad ewangelicznych, które w szczególnie sposób sprzyjają doskonałej miłości Boga i bliźniego. Ona również, podążając skwapliwie za natchnieniem Ducha Świętego, przyjmuje reguły przedłożone przez znakomitych mężów i niewiasty, a następnie dokładniej uporządkowane oficjalnie zatwierdza i autorytetem swoim czynnym i pomocnym wspiera Instytuty ustanowione tu i ówdzie dla budowania Ciała Chrystusowego, aby wzrastały i rozwijały się w duchu założycieli”¹⁰².

Skoro zatem, jak czytamy w dekrete Soboru Watykańskiego II o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, „przystosowana odnowa instytutów zależy najbardziej od formacji członków”¹⁰³, a odnową tą kieruje Stolica Apostolska, to konsekwentnie „zakonnice i zakonnicy mają prawo znać poglądy Stolicy Apostolskiej na aktualne problemy formacji oraz proponowane przez nią rozwiązania”¹⁰⁴.

Motywem skłaniającym najwyższą władzę kościelną do publikacji wskazań o formacji była również chęć podzielenia się z instytutami życia zakonnego doświadczeniami oraz problemami dotyczącymi formacji,

⁹⁸ Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych, n. 4.

⁹⁹ AAS 80 (1988) 841—912.

¹⁰⁰ Tamże, art. 105—111.

¹⁰¹ Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych, n. 4; Kan. 659 § 1—2 KPK/1983.

¹⁰² Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, n. 45.

¹⁰³ Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, n. 18.

¹⁰⁴ Wskazania dotyczące formacji w instytutach zakonnych, n. 4.

a poruszonymi przy różnych okazjach przez przełożonych wyższych¹⁰⁵. Kongregacja powodowała się także ciężącym na niej obowiązkiem przypomnienia wszystkim zainteresowanym wymagań prawa kościelnego w kontekście obecnych, bardzo skomplikowanych okoliczności i potrzeb współczesnych ludzi”¹⁰⁶.

Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego przytacza jeszcze inną rację przemawiającą za wydaniem dokumentu stwierdzając, iż „żywi nadzieję, że dokument okaże się przydatny zwłaszcza instytutom nowo powstałym oraz tym, które chwilowo mają do dyspozycji ograniczone środki formacji i informacji”¹⁰⁷.

W tym miejscu można by wymienić inne jeszcze motywy wydania instrukcji. Są one następujące:

- dokonanie syntezy środków formacji,
- uwzględnienie wszystkich etapów formacji,
- wobec częstego gubienia się przez przełożonych i wychowawców w sprawach marginalnych — zwrócenie uwagi na zagadnienia istotne,
- przeciwdziałanie niebezpieczeństwom, jakie niesie ze sobą teologia wyzwolenia,
- chęć przeciwdziałania nieprzemyślanym eksperymentom,
- zajęcie konkretnego stanowiska wobec przynależności osób zakonnych lub kandydatów do instytutów życia konsekrowanego do nowych ruchów w Kościele i przytoczenie kryteriów, przy przyjęciu których kandydaci lub profesji będą mogli należeć do różnych ruchów w Kościele,
- zajęcie stanowiska wobec często występującej chęci upodobnienia się przez członków instytutów we wszystkim do środowiska,
- nadmierne pokładanie przez przełożonych i wychowawców nadziei w psychologii i w naturalnych środkach formacyjnych,
- chęć zwrócenia uwagi na tradycyjne metody wychowawcze oraz eklezyjalny charakter życia zakonnego etc. etc.

4. Charakter prawny dokumentu

Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego traktuje wskazania dotyczące formacji zakonnej *Potissimum institutioni* zgodnie z kanonem 34 Kodeksu Prawa Kanonicznego jako instrukcję. „Zawiera ona przedstawione przez Kongregację i zatwierdzone przez Ojca Świętego zalecenia oraz wskazania, które mają wyjaśnić normy prawa i dopomóc w jego stosowaniu. Tak więc owe zalecenia i wskazania zakładają istnienie przepisów już obowiązujących na mocy prawa i do nich odsyłają, nie naruszając żadnego z nich”¹⁰⁸.

Przez instrukcję w znaczeniu ogólnym zwykło się rozumieć pouczenie,

¹⁰⁵ Tamże.

¹⁰⁶ Tamże.

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ Tamże, Nota wstępna.

które ustala sposób postępowania w jakiejś określonej dziedzinie, jak np. instrukcja o sposobie przeprowadzania badań narzeczonych przed zawarciem katolickiego związku małżeńskiego, instrukcja Kongregacji Zakonów o selekcji kandydatów przy dopuszczaniu do ślubów i święceń¹⁰⁹, instrukcja o odnowie formacji zakonnej *Renovationis causam* wydana 6 stycznia 1969 r. przez Kongregację Zakonów i Instytutów Świeckich¹¹⁰, a także instrukcja wydana 2 stycznia 1988 r. przez Kongregację Zakonów i Instytutów Świeckich w kwestii przesyłania zgodnie z kan. 592 KPK/1983 do Stolicy Apostolskiej relacji dotyczącej stanu i życia instytutu¹¹¹.

W znaczeniu prawnym przez pojęcie „instrukcja” rozumie się akt normatywny władzy wykonawczej wyjaśniający przepisy ustawy oraz odkrywający i określający racje, które należy uwzględnić przy ich zastosowaniu. Akty prawne w formie instrukcji wydawane są na użytek tych, którzy mają obowiązek troszczenia się o wprowadzenie ustaw w życie¹¹². Jeśli jednak któreś ze wskazań zawartych w instrukcji nie dadzą się pogodzić z przepisami ustaw, są pozbawione wszelkiej mocy prawnej¹¹³.

Instrukcje tracą swoją moc nie tylko na skutek decyzji właściwej władzy — a więc kompetentnego przełożonego, który je wydał — lecz również władzy wyższej, a także na skutek wygaśnięcia ustawy, dla której wyjaśnienia czy wprowadzenia w życie zostały wydane¹¹⁴.

Trzeba zaznaczyć, że dokument Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego *Potissimum institutioni* nie zawiera żadnych wskazań, które unieważniałyby normy zatwierdzone w konstytucjach lub innych zbiorach prawnych przez kompetentną władzę kościelną.

Ponieważ wskazania zamieszczone w dyrektywach o formacji, wydane przez najwyższy urząd wykonawczy Stolicy Apostolskiej — czyli Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego — oparte zostały na doświadczeniach pochodzących z całego świata, powinny być przyjęte z należytą czcią i wprowadzone w życie.

Zakończenie

Reasumując przedstawione powyżej wywody trzeba stwierdzić, że poszczególni zakonodawcy, kościoły partykularne oraz najwyższa władza Kościoła katolickiego szczególnie wagę przykładają do formacji kandy-

¹⁰⁹ *Instructio de candidatis ad statum perfectionis et ad sacros ordines sedulo deligendis. Moderatoribus reservata*, Typis Polyglottis Vaticanis 1961.

¹¹⁰ Paweł VI, *Charyzmat życia zakonnego*, s. 263—282.

¹¹¹ AAS 80 (1988) 104—107.

¹¹² T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, t. I, Olsztyn 1985, s. 247; V. de Paolis, A. Montan, *Il libro primo del Codice. Norme Generali, Il diritto nel mistero della Chiesa, Il diritto nella realtà umana e nella vita della Chiesa il libro I del Codice: Le Norme Generali*, II edizione, Roma 1988, s. 284.

¹¹³ Kan. 34 § 2 KPK/1983; T. Pawluk, s. 247.

¹¹⁴ Kan. 34 § KPK/1983.

datów do życia zakonnego i tych, którzy już złożyli śluby. Należy także podkreślić, że zanim Dykasteria Kurii Rzymskiej, której powierzona została troska o instytuty zakonne, wydała dokument *Potissimum institutioni*, przeprowadziła liczne konsultacje i uwzględniła aktualne potrzeby w zakresie formacji zakonnej.

W artykule wymieniono, oczywiście przykładowo, przyczyny, którymi kierowała się Stolica Apostolska przy promulgacji wspomnianego wyżej dokumentu. W ostatniej części rozważań wskazano na charakter prawny dokumentu i scharakteryzowano zakres jego obowiązywalności.

La sollecitudine della Chiesa per la formazione dei religiosi.

L'iter del testo, la genesi e il carattere del documento „Direttive sulla formazione negli Istituti Religiosi”.

L'autore di questo articolo sottolinea l'incessante cura della Chiesa cattolica e dei singoli fondatori degli istituti religiosi, per una adeguata preparazione delle persone alla vita secondo i consigli evangelici.

Il discorso sulla sollecitudine della Chiesa per la formazione dei religiosi trova la sua base principale nei documenti della Santa Sede, ed anche negli scritti di alcuni famosi fondatori degli istituti e dei promotori di vita religiosa.

L'autore osserva che la Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica prima di pubblicare il documento le *Direttive sulla formazione negli Istituti religiosi*, fece numerose consultazioni e prese in considerazione gli attuali bisogni riguardanti la formazione religiosa. E' ovvio che l'autore ha preso in considerazione solamente alcuni motivi ispiratori che spinsero la Santa Sede a promulgare il documento *Potissimum institutioni*.

L'ultima parte dell'articolo tratta del carattere giuridico del documento in parola e cerca di delineare il quadro limite della sua obbligatorietà.